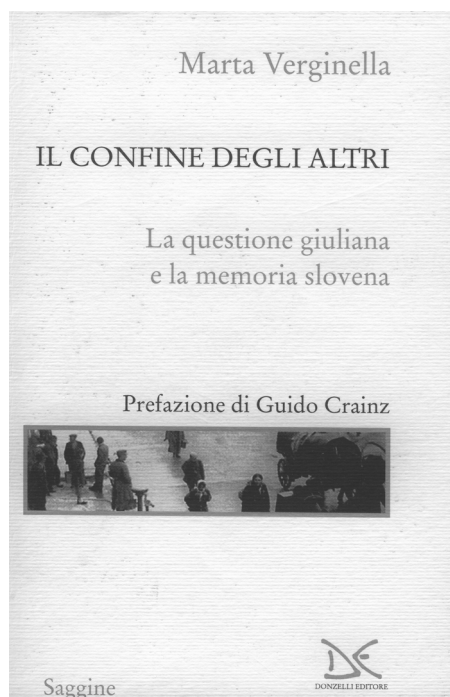

*Marta Verginella: IL CONFINE DEGLI ALTRI. LA QUESTIONE GIULIANA
E LA MEMORIA SLOVENA. Roma, Donzelli editore, 2008, 128 str.*

Knjiga Marte Verginelle *Il confine degli altri. La questione giuliana e la memoria slovena* [Meja drugih. Primorsko vprašanje in slovenski spomin], ki je izšla že v začetku prejšnjega leta, je na italijanskem knjižnem trgu v zelo kratkem času postala prava uspešnica. Na lokalni, deželni ravni je bila nekaj časa celo med najbolj prodajanimi knjigami sploh. Delo je nastalo kot reakcija na slovenski molk ob političnem sporu med italijanskim predsednikom Giorgiom Napolitanom in hrvaškim kolegom Stjepanom Mesićem. Polemika je v javnosti izbruhnila februarja 2007, ko je italijanski državnik ob dnevu spomina na žrtve fojb in eksodusa v povezavi z nedefiniranimi Slovani in slovanstvom uporabil izraze kot npr. "krvoločno barbarstvo" in "etnično čiščenje". Taka retorika, ki je bila do pred nekaj časa last samo najbolj ekstremističnih desničarskih krogov, je v 90. letih 20. stoletja postala sprejemljiva za večino italijanske politične konstelacije in v zadnjih letih celo del uradnega državnega besedišča na najvišji ravni. Z omenjenimi besedami je Napolitano grobo in nespretno posegel v tematiko, ki predstavlja nevaren dvorezni meč za italijansko družbo. Na drugi strani pa se uradni Sloveniji, v nasprotju s sosednjo Hrvaško in njenimi mediji, ni zdelo pomembno ugovarjati trditvam iz Kvirinala. Razen zasebnega pisma takratnega predsednika Janeza Drnovška, na katerega se je italijanski predsednik s trditvami o Italiji kot ustanoviteljici skupne evropske države, ne pa tudi kot eni glavnih krivk za drugo svetovno vojno, ki je Evropo spravila na kolena, zopet odzval dokaj nespretno in nepremišljeno, ni bilo odgovora na Napolitanove trditve. To je s knjigo *Meja drugih* storila zgodovinarica Marta Verginella, ki že več let preučuje preteklost zgornjejadranskega območja, predvsem v času od 19. do prve polovice 20. stoletja. Drobna knjiga, ki je vsebinsko zelo bogata, ponuja italijanskemu bralcu teme, ki se v italijanskem zgodovinoisju ne pojavljajo, in ga hkrati opozarja na tiste vsebine, ki so večkrat prisotne v stereotipizirani podobi. Avtorica zato posebno pozornost posveča

preseganju banalizacijskih klišejev in ustaljenih, stereotipiziranih mentalnih vzorcev pri gledanju na slovensko družbo; ta model interpretacije je namreč še vedno prisoten ne samo v italijanskih nacionalističnih narativnih praksah, ampak večkrat tudi v zgodovinopisju, ki velja za demokratičnega.

V svoji pripovedi avtorica ovrže ustaljeno paradigmo o delitvi med mestom in podeželjem, ki zavestno ali nezavestno označuje mestno okolje kot kultivirano, neke vrste zibelko ali jedro civilizacije, medtem ko pripisuje podeželskemu okolju zaostalost, nerazvitost, barbarskost in neciviliziranost. V zgornjejadranskem prostoru ta površna paradigma ponavadi avtomatično vključuje tudi pomemben nacionalni vidik, s katerim naj bi bil italijanski narod povezan s civiliziranim mestnim okoljem, medtem ko naj bi se slovenski oziroma slovanski subjekt vključeval v zaostali podeželski prostor. Zato avtorica na podlagi podatkov o slovenskih intelektualcih, ki so se prav tako kot njihovi italijanski vrstniki večkrat izobraževali v zelo podobnih akademskih okoljih, kot npr. na univerzah v Padovi ali Bologni, in na podlagi opisov slovenskega tržaškega srednjega sloja in njegovega političnega delovanja opozarja bralca na nesmiselnost črno-belega razmišljanja in mu ponuja interpretativni ključ, ki omogoča celovito osvetlitev kompleksne zgodovine ob italijansko-slovenski meji v prvi polovici 20. stoletja.

Marta Verginella se je razlage o meji drugih lotila z opisom drugega tržaškega procesa, dogodka *monstruma*, kot ga je označil eden od najvidnejših obtožencev, Lavo Čermelj. Sodnijski postopek leta 1941 je predstavljal pomembno politično zarezo ter podobno kot prvi proces posebnega sodišča v Trstu enajst let prej vzbudil veliko medijsko pozornost tako v Italiji kot v mednarodnem okolju (Verginella, 2008, 9–11). Vendar avtorice ni zanimala samo politična kronika procesa, temveč je pozornost posvetila predvsem usodi posameznikov, ki so bili vanj vpleteni, in je tako prek prizme osebnih zgodb načrtala potek dogodkov ter hkrati pokazala na nujnost večplastnega prikaza in interpretacije zapletenih zgodovinskih mehanizmov. Popolnost slike je dosegla z uporabo gradiva iz italijanskih, predvsem Osrednjega državnega arhiva v Rimu, in slovenskih arhivov (velja izpostaviti nekatere osebne zapuščine v arhivu Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani in v Arhivu Republike Slovenije). Avtoričino večdesetletno preučevanje opisane tematike je razvidno pri uporabi najbolj relevantne literature, ki se večinoma omejuje na tekste v italijanskem jeziku; tako izbiro pa ne gre pojmovati kot neupoštevanje slovenske historiografske produkcije, temveč je prav gotovo rezultat zavestne odločitve, da italijanskemu bralcu, praviloma neveščemu slovenskega jezika, nudi možnost, da se seznanj z literaturo, na podlagi katere je določene teme možno poglobiti.

Pripoved se ne vije po kronološkem sosledju, marveč upošteva predvsem skupne vsebinske kategorije in se zaključuje s prikazom druge, italijanski publiki večinoma neznane razlage slovenskega doživljanja "italijanske vzhodne meje", začeni s obravnavo nacionalnih kontrastov na nacionalno mešanih območjih zgornjega Jadrana od

srede 19. stoletja dalje vse do emocionalnega doživljanja svobode ob vkorakanju partizanske vojske v Trst 1. maja 1945, ne da bi izpustila razočaranja posameznikov v povojnih obdobjih, tako po prvi kot po drugi svetovni vojni. Poleg tega seznanja italijanskega bralca z "drugim eksodusom", emigracijo več desetisoč ljudi neitalijanske narodnosti, večinoma Slovencev in Hrvatov, ki so po italijanski vojaški okupaciji zapustili Julijsko krajino. Avtorica spremlja usodo emigrantov v novem okolju, zlasti tistih, ki so se zatekli v Slovenijo. Na podlagi osebnih zgodb rekonstruira razvoj dogodkov posameznih družbenih kategorij, o katerih celovitega pregleda žal še nimamo, kot npr. primorskih intelektualcev (med drugimi Srečko Kosovel, Vladimir Bartol in Venio Pilon) ali primorskih žena, ki so bile v ospredju lokalne družbene dejavnosti (kot npr. Pavla Hočevar ali Milka Martelanc).

Tudi v drugem poglavju avtorica s podobnim pristopom obravnava najprej politične osebnosti, ki so zaznamovale primorsko in slovensko okolje v prvi polovici prejšnjega stoletja. Vendar se ne omejuje na najpomembnejše like, kot je bil na primer liberalni veljak Josip Vilfan, temveč v naslednjih podpoglavjih razširi razlago na razne in različne kategorije, kot so bili vodje katoliškega gibanja, vezani predvsem na Goriško, ali na mladino, zbrano okrog razpuščenih mladinskih društev, ki se je zaradi nestrinjanja z zmerno in neučinkovito politiko uradnih manjšinskih predstavnikov odločila za najostrejše oblike konfrontacije s fašističnim režimom in njegovimi podporniki. V odgovor režimski politiki etnične bonifikacije so se odločili za teroristične akcije, o katerih ciklično še vedno tečejo polemike, saj so te akcije v slovenskem kolektivnem imaginariju splošno sprejete kot upravičena reakcija na fašistično diktatorsko politiko, medtem ko so v italijanskih desničarskih krogih pogosto označene zgolj kot banditska dejanja. Avtorica se ne spušča v detaljno obravnavo posameznih primerov in ne daje podlage za morebitno polemiziranje, pač pa njena razlaga, kot vsako dobro zgodovinopisno delo, odpira nova vprašanja, tako da je prav ponovna interpretacija in širša obravnavo primorskega medvojnega obdobja, po zgledu arhetipa Marte Verginelle, ena od nalog, s katerimi se mora soočiti historiografska stroka.

Borut Klabjan

*Nina Vodopivec: LABIRINTI POSTSOCIALIZMA. SOCIALNI SPOMIN
TEKSTILNIH DELAVK IN DELAVCEV. Ljubljana, Institutum Studiorum
Humanitatis, Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 2007, 224 str.*

Kaj je spomin? Kaj spominjanje? Ali je spominjanje proces, ki poteka v širšem prostoru in v katerem se prepletajo različni, spremenljivi in celo konfliktni interesi? Kako se raziskovalno spoprijeti s spomini, da bi jih razumeli in interpretirali v nji-